

การประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชน
เขตอีสานกลาง

Applications of Buddhism's Noble Eightfold Paths to Reinforcing
Ways of Native Residents' Life with Self-Sufficiency Economy
in Communities of Thailand's Central North-eastern Region

กฤตยากร ลดาวัลย์¹, สุวิมล สมไชย², วรเชษฐ์ โทอิน³, พีรพงษ์ แสนสิง⁴,
มันทนา สุวรรณศรี⁵, ธนพร โปมิน⁶

Kittayakorn Ladawan¹, Suvimon Somchai², Worachet Tho-un³, Peerapong Saensing⁴

Mantana Suvannasri⁵, Thanaporn Pomin⁶

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2560

Email : ob0834560021@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง จำแนกตามเพศ อายุ และอาชีพ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 กับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในชุมชนเขต

¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

¹ Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โยธธ

² Mahamakut Buddhist University, Yasothon Buddhist College

³ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โยธธ

³ Mahamakut Buddhist University, Yasothon Buddhist College

⁴ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์โยธธ

⁴ Mahamakut Buddhist University, Yasothon Buddhist College

⁵ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

⁵ Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

⁶ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

⁶ Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

* ได้รับบทความ: 2 มิถุนายน 2561; แก้ไขบทความ: 18 กรกฎาคม 2561; ตอรับการตีพิมพ์:
23 กรกฎาคม 2561

Received: June 2, 2018; Revised: July 18, 2018; Accepted: July 23, 2018

อีสานกลางตามสูตรคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ ทำการคำนวณร้อยละ 4 ดังนี้ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 100 คน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 100 คน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 100 คน และจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 100 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาระหว่าง 0.67-1.00 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าความถี่ร้อยละค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานทำการทดสอบค่า t-test ค่า F-test และวิเคราะห์เพื่อหาความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Scheffe' วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation)

ผลการวิจัยพบว่า (1) ระดับการปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ สัมมา กัมมันตะคือ การกระทำถูกต้องรองลงมา ได้แก่ สัมมาวาယามะคือ ความพากเพียรถูกต้องสัมมาทิฐิคือความ เข้าใจถูกต้องสัมมาสติคือ การระลึกประจําใจถูกต้องสัมมาสมาธิคือ การตั้งใจมั่นถูกต้องสัมมาวาจาคือ การ พุดจาถูกต้อง สัมมาสังกัปปะคือ ความนึกคิดในทางที่ถูกต้อง และสัมมาอาชีวะคือ การดำรงชีพถูกต้อง ส่วน ระดับการปฏิบัติของวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่า เฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการทำงานและการแก้ปัญหารองลงมา ได้แก่ ด้านการพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต ด้านการพึ่งตนเองด้านปัญญาพอเพียง ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรม พอเพียง (2) ผลการเปรียบเทียบสภาพการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมวิถีชีวิตความพอเพียง ของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมและรายด้าน จำแนกตามเพศ อายุ ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านอาชีพ แตก ต่างกัน ในด้านสัมมาวายาเย คือ ความพากเพียรถูกต้อง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 (3) การทดสอบ ความความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 มีความสัมพันธ์ทางบวกกับวิถีชีวิตความพอ เพียงของชุมชนเขตอีสานกลางทุกด้าน

คำสำคัญ : 1. การประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 2. วิถีชีวิตความพอเพียง 3. ชุมชนเขตอีสานกลาง

ABSTRACT

The research served the purposes: to investigate current states of applying "Buddhism's Noble Eightfold Paths" to consolidating ways of native residents' life with self-sufficiency economy in communities of Thailand's central north-eastern region, 2) to compare their opinions on applying them as such to disparity in genders, ages and occupa- tions, and 3) to examine levels of relations while applying them. Samplers were native residents of Roi Et, Khon Kaen, Maha Sarakham, and Kalasin provinces, setting sampling groups through Taro Yamane's table by making four-percent calculation. The sampling groups entailed 400 subjects through simple random sampling by drawing raffles; it was a ratio of 100 subjects per each province. The instrument used for data collections was the questionnaire with the content validity between 0.67 and 1.00, and the reliability of 0.95.

Data were analyzed by making use of the computer software package to search for frequencies, percentages, means, standard deviations, t-tests and F-tests. Pair differences were sought through Scheffe's method and Pearson's product moment correlation.

Results of research findings (1) The practical level of applying Buddhism's Noble Eightfold Paths to consolidating ways of native residents' life with self-sufficiency economy in communities of Thailand's central north-eastern region has been overall rated at the high scale. The descending order of means of the practical level of applying them comprises: Right Action, Right Effort, Right Understanding, Right Mindfulness, Right Concentration, Right Speech, Right Thought and Right Livelihood. The practical level of leading ways of their life with self-sufficiency economy has been overall measured at the high scale. In terms of each level, doing their jobs and solving problems are at the highest levels. Self-developments, life qualities, self-reliance, and sufficiency wisdom are at lower levels whereas leading ways of their life with self-sufficiency economy is at the lowest. (2) Comparative results of disparity in their genders and ages have shown no overall differences in states of applying noble eightfold paths. Unlike disparity in their occupations, relative results of Right Effort have become dissimilar, with the statistical significance level of .05. (3) The testing result of relations between applying noble eightfold paths and leading ways of their life with self-sufficiency economy has a positive correlation in every part of communities in its central north-eastern region.

Keywords : 1. Applying Buddhism's noble eightfold paths 2. Ways of their life with self-sufficiency economy 3. Communities of Thailand's central north-eastern region

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

พระสงฆ์มีบทบาทและเป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการของสังคมไทยเรื่อยมา แม้จะมีการปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นสถาบันที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางความคิด จริยธรรม และจิตใจควบคู่กับสถาบันการศึกษา จนท้ายที่สุดหลังการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเหลือเพียงบทบาททางการศาสนาเป็นหลัก แต่ก็ถือว่าพระสงฆ์อยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในสังคมเรื่อยมา พระสงฆ์ไทยนักพัฒนามีบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการทำงานพัฒนาสังคมผ่านการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อการพัฒนาศักยภาพองค์กรคณะสงฆ์ร่วมกับประชาชนในพื้นที่จนสามารถเกิดกลุ่มการทำงานลักษณะต่างๆ เช่น เครือข่ายสัจจะออมทรัพย์เครือข่ายสวัสดิการชุมชน เครือข่ายชุมชนโปรดอบายมุข เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการของคณะสงฆ์ลักษณะนี้ ถือเป็นต้นแบบสำคัญของการขยายตัวของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนามาในยุคปัจจุบัน (พระครูพิพิธสุตาทร และคณะ, 2556 : 3)

หลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) มีหลักการสำคัญ คือยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมดุล มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และมีระบบภูมิคุ้มกัน มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานมาจากเศรษฐกิจแนวพุทธ หลักมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและมีกระบวนการของหลักธรรมอยู่ในฐานะที่เป็นปทัสฐานให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสังคม และกายกับจิต อันเป็นบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพออยู่ พอกินและพอใช้ โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และดำเนินชีวิตแบบสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาชีวิตและสังคมไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตัวเองด้วยการพึ่งตนเอง มีความพอประมาณ ไม่โลภ มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และสร้างภูมิคุ้มกันในตนด้วยความไม่ประมาทตามหลักธรรมที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก

การปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 อันเป็นวิมุตติมรรค(ทางแห่งความหลุดพ้น) คือ การค้นพบทางสายกลางนี้ด้วยประสบการณ์ของพระองค์เองซึ่งเป็นทางที่ให้ทัศนะและปัญญาอันนำไปสู่ความสงบญาณการตรัสรู้และนิรวาณะ (พระนิพพาน) ทางสายกลางนี้โดยทั่วไปหมายถึงทางมีองค์แปดประการอันประเสริฐ (อริยอัฏฐังคิกมรรค) เพราะประกอบด้วยองค์หรือส่วนประกอบ 8 ประการ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ จะช่วยให้ได้เข้าใจองค์ 8 ประการของทางสายกลางได้ดีและได้ใจความต่อเนื่องยิ่งขึ้นหากเราจัดแบ่งกลุ่มอริยธรรมองค์ 8 ประการตามหัวข้อ 3 ข้อ คือ ความประพฤติทางจริยศาสตร์ (ศีล) ถูกสร้างขึ้นมากจากความคิดอันกว้างไกลที่ต้องการให้มีความเมตตากรุณาโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกและที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งในโลกที่แนะนำให้มนุษย์ปฏิบัติให้เกิดความหลุดพ้นจากสังสารวัฏได้อย่างแท้จริงด้วยหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้แล้วแต่เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจเพื่อจะได้พบกับความสุขอย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553 : 8) ซึ่ง พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคูณ (ชัยยงค์ สืบกระพันธ์) (2557 : 5) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับ บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน ผลการวิจัย พบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตสามารถแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ 1) พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น ได้แก่ หลักเบญจศีลและเบญจธรรม 2) พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง ได้แก่ศีล 8 และกุศลกรรมบถ 10 ประการ และ 3) พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง ได้แก่ มรรคมีองค์ 8

เนื่องจากวิถีชีวิตแบบบริโภคนิยมได้เข้ามาสู่สังคมไทยพร้อมกับเศรษฐกิจทุนนิยมที่ส่งเสริมให้แต่ละคนแสวงหาความสุขด้วยการบริโภคให้มากที่สุด (รศรินทร์ เกรย์วรชัย ทองไทย และ เรวดี สุวรรณพเก้า, 2553 : 130) ซึ่งความสุขชนิดนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการที่เกิดจากตัณหาเป็นความต้องการที่จะบริโภคแต่เพียงอย่างเดียวอันเป็นความต้องการที่มากเกินไปจนเกินกว่าความจำเป็นตามธรรมชาติเช่นกินอาหารมากหรือแต่งกายตามแฟชั่นเป็นต้นแต่ความต้องการที่เกิดจากตัณหาหยาบไม่มีขีดจำกัด (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553 : 27) อยากได้โน้นได้นี้เรื่อยๆ ไปจึงเป็นไปไม่ได้ที่เราจะสนองความอยากนี้ได้ตลอดไปด้วยเหตุนี้วิถีแบบบริโภค

นิยมจึงมีแนวโน้มที่จะเกิดทุกข์ได้ในอนาคต การนำหลักมรรคมีองค์ 8 ประการและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชุมชนเขตอีสานกลางในสังคมปัจจุบัน เพื่อจัดสรรความเป็นอยู่ของคนในสังคมและสภาพแวดล้อมเพื่อดำเนินชีวิตที่ดีร่วมกัน อันจะทำให้คุณธรรมภายในเจริญงอกงาม แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรที่จะปลูกฝังหลักมรรคมีองค์ 8 ประการและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันและเป็นการพัฒนาศักยภาพให้กับบุคคลในสังคมให้เป็นคนดีในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัญหามีกระบวนการอย่างไร และมีผู้ใดที่จะเข้าไปปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรม โดยชี้ให้เห็นคุณ โทษ ประโยชน์ให้แก่บุคคลเหล่านี้เกี่ยวกับการนำหลักมรรคมีองค์ 8 ประการและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และการไม่นำมาใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพราะในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับธรรมปรากฏอยู่มาก และคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็เป็นหลักคำสอนแห่งการดำเนินชีวิตด้วย ถ้ามองในแง่ของปรัชญาก็เป็นปรัชญาแห่งชีวิต ดังนั้น ปัญหาเรื่องธรรมที่มนุษย์ควรประพฤติที่เรียกว่าหลักมรรคมีองค์ 8 ประการและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้มีการพิจารณานำมาศึกษา

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำวิจัยการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 กับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง และนำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลสารสนเทศในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางและสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง

2.2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางจำแนกตามเพศ อายุ และอาชีพ

2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 กับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง

3. สมมติฐานการวิจัย

ชุมชนเขตอีสานกลางที่มีเพศ อายุ และอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง แตกต่างกัน

4. ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

4.1 ได้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง

4.2 นำแนวทางการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ไปเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง

4.3 ได้ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในชุมชนเขตอีสานกลางตามสูตรคำนวณของทาร์โย มาเน่ ทำการคำนวณร้อยละ 4 ดังนี้ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 100 คน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 100 คน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 100 คน และจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 100 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับฉลาก เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาระหว่าง 0.67-1.00 และค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อหาค่าความถี่ร้อยละค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานทำการทดสอบค่า t-test ค่า F-test และวิเคราะห์เพื่อหาความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ Scheffe' วิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน(Pearson's Product Moment Correlation)

6. ผลการวิจัย

6.1 ผลการวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ สัมมากรรมันตะคือ การกระทำถูกต้องรองลงมา ได้แก่ สัมมาวายามะคือ ความพากเพียรถูกต้องสัมมาทวิญญูคือ ความเข้าใจถูกต้อง สัมมาสติ คือ การระลึกประจำใจถูกต้อง สัมมาสมาธิ คือ การตั้งใจมั่นถูกต้อง สัมมาวาจา คือ การพูดจาถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ คือ ความนึกคิดในทางที่ถูกต้อง และสัมมาอาชีวะ คือ การดำรงชีพถูกต้อง ส่วนระดับการปฏิบัติของวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการทำงานและการแก้ปัญหารองลงมา ได้แก่ ด้านการพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต ด้านการพึ่งตนเองด้านปัญญาพอเพียง ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง

6.2 ผลการเปรียบเทียบสภาพการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมและรายด้าน จำแนกตามเพศ อายุ ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านอาชีพแตกต่างกัน ในด้านสัมมาวายามะ คือ ความพากเพียรถูกต้อง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

6.3 การทดสอบความความสัมพันธ์ระหว่างการใช้หลักมรรคมีองค์ 8 มีความสัมพันธ์ทางบวกกับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางทุกด้าน

7. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

7.1 ระดับการปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมอยู่ในระดับมากทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ามรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่สะท้อนถึงทัศนะและปัญญาโดยให้เดินทางสายกลางเพราะมรรคมีองค์ 8 ประการ เป็นธรรมอันประเสริฐอันนำไปสู่ความสงบและความหลุดพ้นมีอยู่ 8 ประการคือ (1) สัมมาทิฐิ คือ ความเข้าใจถูกต้อง (2) สัมมาสังกัปปะ คือ ความใส่ใจถูกต้อง (3) สัมมาวาจา คือ การพูดจาถูกต้อง (4) สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำถูกต้อง (5) สัมมาอาชีวะ คือ การดำรงชีพถูกต้อง (6) สัมมาวายามะ คือ ความพากเพียรถูกต้อง (7) สัมมาสติ คือ การระลึกประจําใจถูกต้อง และ (8) สัมมาสมาธิ คือ การตั้งใจมั่นถูกต้องเป็นหลักธรรมอันเป็นข้อปฏิบัติทางจิต จึงละเอียดอ่อนลึกซึ้งมากกว่าหลักธรรมอันเป็นข้อปฏิบัติทางกายถ้ามองมรรค 8 ตามนัยพระพุทธศาสนา คือ สิกขา 3 ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ผู้เจริญตามมรรคมีองค์ 8 บริบูรณ์แล้ว ย่อมได้จึงเป็นเหตุให้เกิดวิชาคือความรู้ความรู้อย่างถึงตามความเป็นจริงหรือตรงตามความเป็นจริงเป็นธรรมฝ่ายกุศลมีลักษณะสามารถตัดวิชาให้ขาดสิ้นวิชาเปรียบเหมือนแสงสว่างเพราะเป็นแสงสว่างที่ส่องทางดำเนินเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้สามารถกำจัดกิเลสได้ตามลำดับขั้น ซึ่งก็มีศัพท์ที่เป็นชื่อใช้แทนกันได้เช่น ญาณปัญญาวิปัสสนาและสัมมาทิฐิเป็นต้นเป็นผลที่ได้มาจากการเจริญมรรคมีองค์ 8 และสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริวรรณ พัฒนารุ่งพานิช (2552 : 78-83) ที่ได้ทำการศึกษา การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการทหาร กอง 9 ศูนย์รักษาความปลอดภัย กองบัญชาการกองทัพไทย พบว่า ข้าราชการ กอง 9 ศูนย์รักษาความปลอดภัยมีการปรับใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม อยู่ในระดับมาก การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต อยู่ในระดับมาก ทั้งด้านการประยุกต์ใช้ต่อตนเอง เช่น การจัดทำบัญชีครัวเรือน บันทึกรายรับ รายจ่ายในแต่ละวันเป็นประจำวัน เลือกเครื่องใช้ไฟฟ้าที่มีฉลากประหยัดไฟ ด้านการประยุกต์ใช้ต่อองค์กร เช่น ปฏิบัติตนตามนโยบายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ยึดผลประโยชน์ขององค์กรมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

7.2 ระดับการปฏิบัติของวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมอยู่ในระดับมากทั้งนี้อาจเนื่องมาจากชุมชนเมือง (Urban Community) เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรมาก อาคารบ้านเรือนหนาแน่น มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมากกว่าสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ อาชีพมีมากมายหลายอาชีพ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การค้าขายและการบริการ สมาชิกมีความเป็นอิสระหรือปัจเจกบุคคลสูงทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบตัวใครตัวมัน คือ เป็นทางการมากกว่าส่วนตัว สมาชิกมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ และขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่อยู่ร่วมกันได้เพราะผลประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับ สอดคล้องกับงานวิจัยของภูสิทธิ์ ชันติกุล (2553 : 152-155) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนวัดประหาระบือธรรม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ในชุมชนประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพรับจ้างค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว เนื่องจากพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ไม่กว้างขวางมากนักและเป็นชุมชนเมืองส่วนใหญ่พื้นที่จะปลูกเป็นอาคารบ้านเรือนที่พอกอาศัยมากกว่าการที่จะปลูกพืชต่าง ๆ ได้ดังนั้นอาชีพในชุมชนของคนในพื้นที่ได้แก่รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ ลูกจ้างหน่วยงานของกรุงเทพมหานคร หน่วยงานรัฐและพนักงานบริษัทเอกชน ซึ่งอาชีพเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการบริโภคอาหารของประชาชนในชุมชนด้วย คนส่วนใหญ่ต้องทำงาน

นอกบ้าน การรับประทานอาหารมักจะไม่เป็นเวลาตายตัว เน้นความสะดวกของแต่ละบุคคลเป็นหลัก ส่วนอาหารจะเป็นอาหารที่รวดเร็วใช้เวลาทำไม่มากนัก เช่นอาหารตามสั่ง ประเภทอาหารจานเดียว ได้แก่ ผัดกระเพรา ข้าวผัด ผัดคะน้าหมูกรอบ เป็นต้นลักษณะสภาพทั่วไปของบ้านเรือนและสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนจะพบว่า บ้านเรือนของประชาชนจะสร้างติดกันซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งอาคารพาณิชย์ (พักและค้าขาย) และลักษณะเป็นบ้านเรือนไม้ 2 ชั้น (ที่พักอย่างเดียว) รวมถึงลักษณะที่เป็นที่พักอาศัยชั่วคราว (ที่พักอย่างเดียว) มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายนับเป็นชุมชนที่มีความเจริญมากอีกชุมชนหนึ่งในเขตดุสิต เช่น โทรศัพท์สาธารณะ ตู้ไปรษณีย์ในชุมชน ระบบไฟฟ้าในชุมชน ระบบน้ำประปาที่ใช้ในชุมชน ร้านของชำ ร้านอาหารตามสั่ง ร้านซ่อมและร้านซักรีด มีศูนย์สุขภาพประจำชุมชนและศูนย์สุขภาพผู้สูงอายุ มีร้านเสริมสวย/ความงาม มีร้านคาราโอเกะหรือสถานบันเทิง

7.3 ความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางจำแนกตามเพศ อายุอาชีพ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ประชาชนทุกเพศทุกวัย ทุกอาชีพ ได้มีวิธีการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยสรุปแบ่งออกเป็น 8 ประเด็น คือ (1) การปฏิบัติตามหลักสัมมาทิฐิคือใช้ปัญญาพิจารณาเช่นเห็นว่าเรามีความเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องความจริงของทุกสิ่งที่มีชีวิตทำดียอมได้และทำชั่วต้องได้รับชั่วเป็นต้น (2) การปฏิบัติตามหลักสัมมาสังกัปปะ คือความดำริชอบเช่นความดำริในการออกจากกามเป็นต้น (3) การปฏิบัติตามหลักสัมมาวาจา คือเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จเจตนางดเว้นจากการวาจาส่อเสียดเป็นต้น (4) การปฏิบัติตามหลักสัมมาภังคะ คือการกระทำชอบหรือการงานชอบคือ งดเว้นจากการฆ่าหรือการเบียดเบียนเป็นต้น (5) การปฏิบัติตามหลักสัมมาอาชีวะคือการประกอบอาชีพที่สุจริตการทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตไม่หลอกลวงหรือโกงคนอื่น (6) การปฏิบัติตามหลักสัมมาวายามะคือเพียรชอบหรือพยายามชอบเช่นเพียรพยายามป้องกันไม่ให้บาปเกิดขึ้นภายในจิตเพียรเพื่อจะละหรือกำจัดอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปเพียรเพื่อจะเจริญกุศลธรรมให้เกิดขึ้นและเพียรรักษากุศลที่สร้างให้บังเกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม (7) การปฏิบัติตามหลักสัมมาสติคือให้ใช้สติเป็นเครื่องพิจารณา 4 ฐานคือกาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อกำจัดอกิเลสและโทมนัสออกจากจิต (8) การปฏิบัติตามหลักสัมมาสมาธิคือให้ปฏิบัติตามหลักกัมมัฏฐาน 40 กลอง ให้เลือกกลองใดกลองหนึ่งก็ได้ให้กำหนดแน่วแน้อยู่กับสิ่งเดียวที่เรียกว่าจิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านขาดสายไปหาสิ่งอื่นหรืออารมณ์อื่นวิธีการที่จะทำให้อารมณ์เดียวก็โดยการหาวัตถุอะไรสักอย่างหนึ่งหรือหาอารมณ์อะไรสักอย่างหนึ่งมาให้จิตฝึกในการที่จะกำหนดแน่วแน่เรียกว่าวิธีการฝึกสมาธิ สอดคล้องกับงานวิจัยของภูสิทธ์ ชันติกุล (2553 : 165) ที่ได้ศึกษาลักษณะการควบคุมทางสังคมของคนในชุมชนเมืองจะยากขึ้นในอนาคต พบว่า การได้รับวัฒนธรรมจากภายนอก (ต่างประเทศ) เข้ามาโดยไม่ได้กลั่นกรองถึงความดีงามความเหมาะสมของวัฒนธรรมไทยหรือไม่ เนื่องจากปัจจุบันความเจริญที่ถาโถมเข้ามาจากภายนอกส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุเท่านั้น จนทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับอิทธิพลนั้น ทำให้คนชวนชวายเป็นเพียงวัตถุบริโภคนิยม จนก่อให้เกิดการเห็นแก่ตัวเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าที่จะนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม ทำให้สะท้อนถึงความต่างคนต่างอยู่ของประชาชนในชุมชนได้อย่างชัดเจน

7.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 มีความสัมพันธ์ทางบวกกับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางทุกด้าน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้คน

ไทยมีความสุขถ้วนหน้าสามารถพึ่งตนเอง ก้าวทันโลก โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย มีค่านิยมต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด เจตคติ และกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพ คุณภาพ รู้เท่าทันก้าวทันโลกและมีความยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมและซื่อสัตย์สุจริต จึงเห็นได้ว่าหลักการแห่งกรอบแนวคิดของแผนการศึกษาชาติเป็นแผนบูรณาการทั้งด้านการจัดการศึกษาศาสนาศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นองค์รวม การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาไทยนับว่าเป็นส่วนสำคัญในการเผยแพร่และนา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้อย่างยั่งยืนวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางมีการพึ่งตนเองสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป สอดคล้องกับงานวิจัยของสุคนธ์ เหลืองอิงคะสุต (2551 : บทคัดย่อ) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริกับการบันทึกบัญชีครัวเรือนของประชาชนในเขตพื้นที่ ตำบลหนองไผ่ อำเภอมะนัง จังหวัดอุดรธานี พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การเรียนรู้การประหยัด และด้านการเอื้ออาทรต่อกัน ส่วนการบันทึกบัญชีครัวเรือนของประชาชนภาพรวมอยู่ในระดับบางครั้ง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริกับการบันทึกบัญชีครัวเรือนของประชาชนในภาพรวม มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.16 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ความรู้ความเข้าใจในด้านการลดรายจ่าย และการเอื้ออาทรต่อกัน มีความสัมพันธ์กับการบันทึกบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และด้านการเพิ่มรายได้มีความสัมพันธ์กับการบันทึกบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 จากการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางโดยรวมอยู่ในระดับมาก ดังนั้น ชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรตระหนักและให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของประชาชนให้มีสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยควรมีการบริหารจัดการองค์ประกอบในด้านต่างๆให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

8.1.2 การวิจัยครั้งนี้พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 กับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางดังนั้นชุมชนควรส่งเสริมให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มพูนความรู้คู่คุณธรรมการเห็นประโยชน์ของการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนและสังคมต่อไป

8.1.3 การวิจัยครั้งนี้พบว่าผู้ที่มิอาชีพรับจ้างกับอาชีพรับราชการมีความคิดเห็นต่อการประยุกต์ใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการเสริมสร้างวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ชุมชนควรตระหนักในความแตกต่างด้านอาชีพของประชาชน

ในชุมชนที่มีความหลากหลายโดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานโดยเฉพาะด้านสัมมาตติคือ การระลึกประจําใจถูกต้อง โดยประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกรรมควรส่งเสริมให้มีพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและสังคมต่อไป

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

8.2.1 การวิจัยครั้งนี้พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างการประยุกต์ใช้หลักมรรคมองค์ 8 กับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลาง ดังนั้น จึงควรทำการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาการประยุกต์ใช้หลักมรรคมองค์ 8 กับวิถีชีวิตความพอเพียงของชุมชนเขตอีสานกลางการทำงานเพื่อให้สามารถดำเนินการพัฒนาตามข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ให้ได้ผลดีต่อไป

8.2.2 ควรทำการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชนเมือง และการบูรณาการเครือข่ายชุมชนเมืองเพื่อสร้างอาชีพของประชาชนในแต่ละชุมชนที่มีความต้องการ รวมถึงแนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนในชุมชนโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานราก รวมถึงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้กับการดำรงชีวิตของประชาชนเพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันเพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนอันเนื่องมาจากการสร้างอาคารรัฐสภาไทยแห่งใหม่

9. เอกสารอ้างอิง

- พระครูปลัดสวฒนเมธาคณ (ชัยยงค์ สืบกระพันธ์). (2557). บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 5(1). 1-10.
- พระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ. (2556). การบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มสังคมพัฒนาเพื่อชีวิตและชุมชน. พระนครศรีอยุธยา : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- ภูสิทธิ์ ชันติกุล. (2553). รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- รศรินทร์ เกรย์ วรชัย ทองไทย และเรวดี สุวรรณพเก้า. (2553). ความสุขเป็นสากล. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- ศิริวรรณ พัฒนารุ่งพานิช. (2552). การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการทหาร กอง 9 ศูนย์รักษาความปลอดภัย กองบัญชาการกองทัพไทย. ภาคนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

สุคนธ์ เหลืองอิงคะสุต. (2551). ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริกับการบันทึกบัญชีครัวเรือนของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลหนองไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

10. คำขอบคุณ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาจาก พระครูกิตติวราทร,ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตร้อยเอ็ด พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์,ดร. ประธานหลักสูตรสาขาวิชาการบริหารการศึกษาศึกษา ที่เมตตาให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ให้คำแนะนำและการให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยให้มีคุณภาพ รวมถึงผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่สายสนับสนุนมหาวิทยาลัยมหาภูมิพลราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บรวบรวมข้อมูล

คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูทดแทนคุณแด่บุพการีและครอบครัว รวมทั้งบูรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทั้งในอดีตและปัจจุบันทุกท่าน ที่ทำให้ผู้วิจัยเป็นผู้มีการศึกษาและประสบความสำเร็จมาจนตราบนานเท่านาน